

PROSEDUR NIKAH NEGERI-NEGERI DI MALAYSIA SEMASA PERINTAH KAWALAN PERGERAKAN

NUR ATHIRAH SYUHADA HASNI
Faculty of Management
University College of Yayasan Pahang
athirah.syuhada@ucyp.edu.my

ABSTRAK

Semasa Perintah Kawalan Pergerakan diumumkan oleh kerajaan pada 18 Mac 2020, antara isu yang menjadi tanda tanya ialah sama ada upacara pernikahan akan dijalankan seperti biasa dan bagaimana prosedur tersebut akan dijalankan. Disebabkan kuasa menentukan undang-undang mengenai hal ehwal Islam termasuk pernikahan adalah terletak di bawah bidang kuasa kerajaan Negeri, terdapat perbezaan dari segi prosedur pernikahan yang diperkenalkan di negeri-negeri di Malaysia. Artikel ini bertujuan untuk meninjau perbezaan prosedur pernikahan di negeri-negeri di Malaysia dan menilai sama ada prosedur baru yang diperkenalkan bertepatan dengan rukun dan syarat sah nikah. Selain itu, artikel ini ingin melihat sejauh mana prosedur tersebut dapat membantu memudahkan pasangan yang ingin bernikah semasa Perintah Kawalan Pergerakan di Malaysia. Analisis akan dibuat terhadap garis panduan yang dikeluarkan oleh Jabatan Agama Islam negeri-negeri di Malaysia serta rujukan kepada undang-undang Islam mengenai hal munakahat. Kajian ini mendapati prosedur baru yang dikeluarkan oleh Jabatan Agama Islam negeri-negeri masih menepati rukun dan syarat-syarat sah nikah. Beberapa prosedur yang diwujudkan sememangnya membantu mempermudah pasangan yang ingin bernikah. Selain itu, terdapat prosedur baru yang boleh dipertimbangkan untuk dikekalkan pasca Perintah Kawalan Pergerakan kerana telah menjadi suatu normal baru yang diterima oleh masyarakat Islam di Malaysia.

Kata Kunci : procedure, solemnization

SOLEMNIZATION PROCEDURE IN MALAYSIAN STATES DURING MOVEMENT CONTROLLED ORDER

During the Movement Control Order (MCO) which was first announced by the government in 18th March 2020, one of the issues raised was whether a solemnization ceremony could be held as usual and what were the procedures to be followed. As the power to determine law pertaining to Islamic matters including solemnization is vested upon the state's government, there are different procedures set out by each state. This article intended to see the differences in solemnization procedures in Malaysian states and to evaluate whether these procedures are in line with the pillars and conditions for solemnization in Islam. In addition, this article is intended to see to what extent these procedures help in assisting couples who wish to get married during the MCO. Analysis will be done on the guidelines produced by States in Malaysia with reference to the solemnization ceremonies that have been done during MCO. The finding of this research revealed that the new procedures introduced by the Islamic Religious Department are in accordance with the pillars and conditions for solemnization in Islam. Besides that, there are also new procedures that can be considered to be maintained prior to the MCO as the new norms have now become acceptable within the Muslim community in Malaysia.

Keywords : : procedure, solemnization

1.0 Pendahuluan

Pandemik Covid 19 sememangnya telah memberi kesan kepada kehidupan harian semua penduduk di Malaysia dalam segenap aspek. Jika sebelum pandemik ini menyerang dunia, banyak perkara boleh dilakukan dengan bebas. Selepas pandemik menyerang, kebebasan tersebut terpaksa dikorbankan. Apatah lagi setelah kerajaan mengarahkan Perintah Kawalan Pergerakan, Perintah Kawalan Pergerakan Bersyarat dan Perintah Kawalan Pergerakan Pemulihan sejak March 2020 lagi. Pelbagai perubahan telah dilakukan dalam norma harian rakyat Malaysia yang mana termasuklah aspek pernikahan bagi orang Islam. Jika pada awal Perintah Kawalan Pergerakan diumumkan, terdapat negeri-negeri seperti Perak dan Pulau Pinang yang menanggungkan semua upacara pernikahan, namun lama kelamaan upacara pernikahan mula dibenarkan dengan prosedur standard yang perlu dipatuhi oleh pasangan yang ingin berkahwin.

Disebabkan undang-undang mengenai pernikahan bagi orang Islam diletakkan di bawah kuasa negeri seperti yang dinyatakan dalam Senarai II Perlembagaan Persekutuan Malaysia, prosedur bagi pernikahan adalah berbeza mengikut ketetapan negeri masing-masing. Prosedur tersebut juga telah beberapa kali dikemaskini berdasarkan keadaan kes semasa di Malaysia dan pengumuman kerajaan mengenai status Perintah Kawalan Pergerakan di Malaysia. Maka terdapat beberapa versi prosedur baru yang diperkenalkan dan pasangan yang ingin berkahwin tidak mempunyai pilihan selain terpaksa perlu akur dengan prosedur semasa.

Sudah tentunya sebelum prosedur ini diperkenalkan kepada umum, terdapat perbincangan mengenai pengaplikasian prosedur tersebut dan kesan terhadap keesahan akad nikah itu sendiri. Prosedur yang dijalankan telah mengambil kira syarat-syarat sah akad nikah supaya menjadi prosedur yang bukan sahaja patuh Prosedur Standard Perintah Kawalan Pergerakan tapi juga sah di sisi syarak. Hal ini penting supaya masyarakat percaya dengan institusi perundangan Islam dan mengelakkan masalah di kemudian hari apatah lagi ini melibatkan institusi perkahwinan orang Islam.

Artikel ini bertujuan untuk meninjau perbezaan prosedur pernikahan di negeri-negeri di Malaysia dan menilai sama ada prosedur baru yang diperkenalkan bertepatan dengan rukun dan syarat sah nikah. Selain itu, artikel ini ingin melihat sejauh mana dapat membantu memudahkan pasangan yang ingin bernikah semasa Perintah Kawalan Pergerakan di Malaysia.

Kajian ini akan menggunakan kaedah kualitatif yang mana analisis akan dibuat terhadap garis panduan yang dikeluarkan oleh Jabatan Agama Islam negeri-negeri di Malaysia serta rujukan kepada undang-undang Islam mengenai hal munakahat. Rujukan juga turut dibuat kepada fatwa yang dikeluarkan oleh Majlis Muzakarah Fatwa Kebangsaan dan juga Majlis Fatwa Negeri bagi melihat hukum bagi beberapa prosedur baru yang diperkenalkan semasa Perintah Kawalan Pergerakan.

2.0 Akad Nikah di Malaysia

2.1 Pengertian Akad Nikah dan Rukun Nikah

Pengertian nikah boleh dilihat daripada sudut bahasa dan syarak. Dari sudut bahasa, nikah ditafsirkan sebagai himpun, kumpul dan cantum. Nikah dari segi syarak bermaksud suatu perjanjian atau akad yang menghalalkan pergaulan antara lelaki dan wanita yang diharuskan berkahwin menurut Hukum Syara'. Muhammad Qasim Al-Ghazi (1970) mendefinisikan nikah sebagai satu akad yang mengandungi rukun-rukun dan syarat-syarat tertentu untuk mengharuskan pergaulan dan menghalalkan persetubuhan.

Tujuan nikah dalam Islam bukanlah atas tujuan biologi semata mata tapi juga bertujuan mewujudkan institusi kekeluargaan berasaskan kasih sayang dan rahmat Allah. Pernikahan dijadikan pusat untuk menguatkan elemen-elemen rohani seperti kasih sayang, kebahagiaan dan kehormatan sesuai dengan firman Allah SWT dalam Surah Al-Rum:

"Dan di antara tanda-tanda yang membuktikan kekuasaanNya dan rahmatNya bahawa Ia menciptakan untuk kamu (Wahai kaum lelaki), isteri-isteri dari jenis kamu sendiri, supaya kamu bersenang hati dan hidup mesra dengannya. Dan dijadikanNya di antara kamu (suami isteri) perasaan kasih sayang dan belas kasihan. Sesungguhnya yang demikian itu mengandungi keterangan-keterangan (yang menimbulkan kesedaran) bagi orang-orang yang berfikir". Surah al-Rum (30) : 21.

Bagi menjadikan sesebuah ikatan pernikahan itu sah di sisi syarak, semua rukun nikah seperti yang dibincangkan oleh para ulama' perlu dipenuhi. Berdasarkan jumhur ulama, rukun nikah terdiri daripada lima rukun iaitu lafaz ijab dan qabul, wali, pengantin lelaki, pengantin perempuan dan dua orang saksi.

Rukun ijab dan kabul adalah rukun penting untuk dibincangkan kerana terdapat beberapa syarat yang mempengaruhi keesahan ijab dan kabul. Pertama, kalimat ijab dan kabul perlu dilafazkan dengan tepat. Selain itu, tidak boleh ada kelengahan masa antara ijab dan kabul. Ijab dan kabul juga perlu dilakukan dalam majlis (ittihad al-majlis).

2.2 Prosedur Akad Nikah di Negeri-Negeri di Malaysia

Jadual II Senarai Kesembilan Perlembagaan Persekutuan Malaysia telah menetapkan yang kuasa untuk menentukan undang-undang hal ehwal agama Islam adalah terletak di bawah kuasa kerajaan Negeri. Perkara pertama dalam Jadual II ialah undang-undang persendirian yang mana termasuk dengan nikah, cerai, rujuk dan harta pusaka orang Islam. Disebabkan ini, terdapat perbezaan terhadap prosedur akad nikah di negeri-negeri Malaysia .

Dalam negeri-negeri ini, terdapat empat institusi utama yang mentadbir hal ehwal agama Islam iaitu Majlis Agama Islam, Jabatan Agama Islam, Jabatan Kehakiman Syariah dan Jabatan Mufti Negeri . Keempat-empat institusi ini mempunyai peranan yang berbeza yang mana Jabatan Agama Islam bertindak sebagai pelaksana polisi dan keputusan yang dibuat oleh Majlis Agama Islam dan Dewan Undangan Negeri masing-masing (Norhafilah, 2020). Di bawah Jabatan Agama Islam, terdapat Pejabat Agama Islam Daerah yang berfungsi untuk melaksanakan fungsi Jabatan Agama Islam di peringkat daerah.

Walaupun terdapat perbezaan dari segi prosedur nikah di negeri-negeri di Malaysia, perbezaan ini tidaklah ketara. Beberapa urusan perlu diselesaikan pra perkahwinan seperti menghadiri kursus pra perkahwinan, menjalani ujian saringan HIV dan mendapatkan kebenaran daripada Pejabat Agama Islam Daerah dengan mengisi borang dan melampirkan dokumen-dokumen sokongan yang berkaitan. Terdapat negeri yang memerlukan borang diisi secara atas talian manakala ada negeri yang masih mengekalkan borang diisi secara manual. Borang yang diisi secara dalam talian masih perlu dicetak dan dihantar ke Pejabat Agama Islam Daerah bersama dengan dokumen-dokumen sokongan.

Selepas pihak qadi memberikan kebenaran, tarikh dan tempat akad nikah akan ditentukan. Pada kebiasaannya, akad nikah akan dibuat sama ada di masjid, rumah atau premis berbayar. Semasa upacara akad nikah, kelima rukun nikah beserta dengan syarat sah perlu dipatuhi. Daripada segi lafaz ijab dan qabul, terdapat sedikit perbezaan antara negeri-negeri di Malaysia. Begitu juga dengan lafaz taklik yang mana terdapat perbezaan lafaz antara negeri dan syarat-syarat jatuh talaq taklik yang berbeza mengikut negeri.

2.2 Perbezaan Prosedur Akad Nikah selepas Perintah Kawalan Pergerakan

2.2.1 Tempat

Jika sebelum Perintah Kawalan Pergerakan, upacara akad nikah boleh diadakan sama ada di masjid, rumah atau pejabat agama. Pada kebiasaannya akad nikah adalah diadakan di masjid atau rumah. Selepas Perintah Kawalan Pergerakan, terdapat prosedur baru yang dikeluarkan oleh Jabatan Agama Islam negeri-negeri di Malaysia. Prosedur ini juga berbeza mengikut situasi semasa yang mana tertakluk sama ada negeri itu ditetapkan sebagai kawasan Perintah Kawalan Pergerakan (PKP), Perintah Kawalan Pergerakan Bersyarat (PKPB) dan Perintah Kawalan Pergerakan Pemulihan (PKPP).

Sebagai contoh, Jabatan Agama Islam Perak hanya membenarkan pernikahan dijalankan hanya di Pejabat Agama semasa PKP dan tidak boleh diadakan di premis persendirian atau tempat awam (Jabatan Agama Islam Perak, 2021). Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Pulau Pinang (JHEAIPP) dan Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Kedah (JHEAIK) pula telah menangguhkan upacara pernikahan semasa tempoh PKP dan hanya membenarkan pernikahan diteruskan selepas tempoh Perintah Kawalan Pergerakan Bersyarat (PKPB) yang mana Pulau Pinang membenarkan pernikahan diadakan di pejabat agama (JHEAIPP, 2020) manakala Kedah membenarkan pernikahan di masjid qariah masing-masing dengan kehadiran tidak lebih daripada 20 orang dan tempoh masa dihadkan kepada 20 minit.

Tempat sesuatu upacara pernikahan tidaklah menjejaskan rukun nikah atau memberi kesan kepada keesahan akad nikah tersebut. Namun terdapat pandangan bahawa adalah sunat untuk mengadakan majlis akad nikah di masjid untuk mendapatkan keberkatan. Pandangan ini disokong oleh hadith yang diriwayatkan oleh al-Tirmizi dan al-Baihaqi. Daripada Aisyah R. Anha, Rasulullah SAW bersabda:

“Hebahkanlah akan pernikahan ini dan lakukanlah ia di masjid, dan palulah (raikannya) dengan memukul gendang (di luar masjid).”

Walaupun begitu, normal baru yang mana upacara akad nikah dijalankan di pejabat agama islam daerah adalah sesuatu yang mula diterima. Selain menghadkan jumlah tetamu yang hadir, upacara di pejabat agama lebih cepat di mana pejabat qadi dan saksi sememangnya berada di situ dan ini lebih memudahkan urusan kesemua pihak.

2.2.2. Akad Nikah Secara Dalam Talian/Sidang Video

Apabila berbincang mengenai tempat upacara akad nikah dijalankan, ada dua negeri yang mengambil pendekatan untuk menjalankan upacara tersebut secara dalam talian. Jabatan Agama Islam Selangor dan Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan bersetuju untuk menjalankan akad nikah secara dalam talian atau sidang video semasa tempoh Perintah Kawalan Pergerakan. Upacara akad nikah dalam talian pertama dijalankan oleh Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan pada 18 April 2020, kira-kira sebulan selepas Perintah Kawalan Pergerakan 1.0 diumumkan.

Walaupun upacara akad nikah dijalankan secara dalam talian dilihat sebagai sesuatu yang janggal untuk dijalankan pada masa itu, namun fatwa mengenai hukum menjalankan upacara akad nikah melalui sidang video telah dibincangkan dan dikeluarkan pada tahun 2011. Muzakarah menegaskan bahawa para fuqaha' bersepakat mensyaratkan bahawa bagi memastikan sesuatu akad nikah itu sah, ia hendaklah dilakukan dalam satu majlis supaya semuanya terlibat secara langsung semasa pelaksanaan ijab dan qabul.

Sehubungan itu, memandangkan akad nikah menerusi sidang video telah memenuhi syarat Ittihad al-Majlis kerana ia dikelaskan sebagai Ittihad al-Majazi, Muzakarah bersetuju memutuskan bahawa adalah harus melakukan akad nikah menerusi sidang video dengan beberapa syarat yang perlu dipatuhi. Pertama, majlis ini hendaklah berlangsung di tahap al-yakin bukan al-zhan. Kedua, tidak boleh ada unsur penipuan dan keraguan. Disebabkan ini, pihak Jabatan Agama Islam amat menitikberatkan untuk pihak pasangan yang ingin berkahwin mempunyai capaian internet yang baik supaya perjalanan upacara akad nikah berjalan lancar. Selain itu, adalah penting untuk qadi dan saksi dapat mengenalpasti dan melihat pasangan pengantin dan wali dengan jelas untuk meyakinkan mereka meneruskan upacara akad nikah secara sidang video.

Mereka yang memilih untuk melakukan akad nikah melalui sidang video juga perlu memastikan semua rukun dan syarat-syarat nikah menurut hukum syarak dipenuhi. Wali digalakkan untuk mengakad nikahkan pasangan sendiri. Hal ini untuk memastikan terdapat kesinambungan dan tidak ada kelengahan masa antara ijab dan qabul. Akad nikah ini juga adalah tertakluk kepada semua peraturan dan undang-undang seperti dalam Enakmen Keluarga Islam Negeri-Negeri yang sedang berkuatkuasa.

Pernikahan menggunakan sidang video ini juga bukan dijalankan di Selangor dan Wilayah Persekutuan sahaja. Ada beberapa negara lain seperti Indonesia dan Singapura turut memilih pendekatan yang sama. Pejabat Mufti Majlis Uagama Islam Singapura telah mengeluarkan pandangan pada 24 April 2020 menyatakan akad nikah secara virtual dibolehkan selagi mana syarat sah nikah dapat dipenuhi. Sheikh Wahbah al-Zuhayli berpandangan bahawa segala jenis akad, termasuk akad nikah, boleh dijalankan melalui kaedah talipon ataupun secara virtual melalui internet, selagimana lafaz ijab dan qabul oleh wali nikah dan pengantin lelaki itu jelas serta tidak disunting, dipalsukan atau tiada penipuan, dan pengantin perempuan tidak merahsiakan pernikahannya dari walinya.

2.2.3. Jumlah yang dibenarkan hadir

Disebabkan normal baru yang menggalakkan penjarakan fizikal dan sosial serta tidak menggalakkan orang ramai untuk berkumpul, jumlah yang dibenarkan hadir juga telah dihadkan. Semasa awal tempoh PKP setahun lalu, hanya qadi, dua orang saksi, pasangan pengantin dan wali sahaja yang dibenarkan hadir dalam upacara pernikahan. Kelonggaran mula diberikan apabila keadaan beransur baik dan negara telah mula beradaptasi untuk menjaga jarak fizikal dan sosial.

Sebagai contoh, Jabatan Agama Islam Selangor membenarkan upacara akad nikah dijalankan secara bersemuka dengan kapasiti seramai 15 orang di masjid atau surau, 20 orang di rumah dan premis berbayar serta 6 orang sekiranya dijalankan di Pejabat Agama Islam Daerah. Jabatan Agama Islam Pahang pula hanya membenarkan maksimum 8 orang yang boleh hadir di upacara akad nikah di Pejabat Agama Islam Daerah.

2.2.4. Memakai mask dan tidak berjabat tangan

Antara prosedur standard baru yang diperkenalkan oleh Kementerian Kesihatan Malaysia sejak Covid 19 melanda dunia adalah memakai topeng muka dan mengelakkan daripada bersalam apabila berjumpa dengan orang ramai. Hal yang sama turut diterapkan dalam menjalankan upacara akad nikah yang mana tidak ada lagi jabat tangan antara jurunikah dengan pengantin lelaki.

Berjabat tangan semasa akad nikah adalah tradisi yang diamalkan dan sebagai tanda berbaiat namun ia bukanlah sebahagian daripada rukun atau syarat sah nikah. Akad nikah masih lagi sah walaupun pengantin lelaki tidak berjabat tangan dengan jurunikah selagi mana ijab dan kabul dilafazkan dengan jelas dan tepat.

2.2.5 Prosedur lain

Selain daripada prosedur yang dinyatakan di atas, terdapat prosedur-prosedur lain yang turut diperkenalkan. Sebagai contoh, Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Kedah pernah mensyaratkan pasangan yang ingin berkahwin untuk melakukan ujian Covid 19 bagi memastikan semua orang negatif daripada wabak tersebut. Selain itu, Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan telah menghadkan masa bagi upacara akad nikah selama 20 minit sahaja. Disebabkan masa yang terhad, khutbah nikah terpaksa dipendekkan. Khutbah nikah ini bukanlah suatu kewajipan bagi upacara akad nikah namun adalah sunat dan telah menjadi kebiasaan di upacara akad nikah di Malaysia.

3.0 Penutup

Prosedur yang diperkenalkan oleh kebanyakan Jabatan Agama Islam negeri-negeri semasa PKP seperti nikah secara sidang video, tidak berjabat tangan, memendekkan khutbah tidak menjejaskan keesahan upacara akad nikah. Hal ini kerana prosedur ini tidak melanggar mana-mana rukun atau syarat sah nikah. Prosedur ini sememangnya membantu pasangan ingin meneruskan perkahwinan semasa Perintah Kawalan Pergerakan.

Walaupun prosedur tersebut luar daripada kebiasaan sebelum ini namun ia boleh dikekalkan jika terdapat situasi yang memerlukan prosedur yang serupa. Sebagai contoh, tempat untuk upacara akad nikah boleh dijalankan di Pejabat Agama Islam Daerah untuk mempercepat urusan semua pihak. Selain itu, meminimumkan jumlah individu yang boleh hadir memastikan suasana upacara

akad nikah lebih tenang. Hal ini juga mengawal adab tetamu yang hadir terutamanya jika upacara akad nikah diadakan di masjid.

4.0 Rujukan

Al-Quran.

Al-Ghazzi, M. Q. (1970). *Sharh Fath al-Qarib al-Mujib 'Ala al-Kitab al-Musamma Bi al-Taqrīb*. (Juz. 4). Mesir : Mustafa al-Babi al-Halabi.

Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan. (2020). *Garis Panduan Pelaksanaan Majlis Akad Nikah Dalam Tempoh Perintah Kawalan Pergerakan di Wilayah-Wilayah Persekutuan*.

Jabatan Agama Islam Selangor. (2020). *Kaedah Pelaksanaan Majlis Akad Nikah di Negeri Selangor Sepanjang Perintah Kawalan Pergerakan Bersyarat*.

Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Kedah Darul Aman. (2021). *Arahan Tatacara Perkhidmatan Nikah, Cerai dan Ruju' Sepanjang Perintah Kawalan Pergerakan Bersyarat*.

Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Perak. (2021). *Arahan Tatacara Pelaksanaan Majlis Akad Nikah Norma Baharu di Negeri Perak Sepanjang Perintah Kawalan Pergerakan Versi 4.0*.

Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Pulau Pinang. (2021). *Arahan Mengenai Pengurusan Perkahiwanan, Perceraian dan Ruju', Perkhidmatan Khidmat Nasihat dan Kursus Praperkahwinan Islam Sepanjang Tempoh Perintah Kawalan Peregerakan (PKP 2.0) JHEAIPP.KP.100-1/9/2 (14)*.

Musa, N. (2020). *Administration of Islamic Matters and Cooperative Federalism in Malaysia*. Paper presented at Seminar Kebangsaan Pengurusan Hal Ehwal Islam di Malaysia, USIM.

Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia. (2013). *Fatwa Isu-isu Munakahat*. Kuala Lumpur : Jabatan Kemajuan Islam Malaysia.

Pejabat Mufti Majlis Ugama Islam Singapura, (2020), *Akad Nikah Secara dalam Talian (Online)*. [Online]. Available <https://www.muis.gov.sg/officeofthemufti/Irsyad/Part-7---Online-Marriage-Solemnization-Malay>. (Accessed on Marchh 21, 2021)

Sinar Harian. (2020). *Akad Nikah Online Dibenarkan di Selangor Hari Ini : JAIS*. [Online]. Available <https://www.sinarharian.com.my/article/79766/BERITA/Nasional/Akad-nikah-online-dibenarkan-di-Selangor-hari-ini-JAIS>